

MÉLTÁNYOS BESZÉD

**Kézikönyv hajléktalanságról és lakhatási
szegénységről sajtómunkatársak számára**

Szerzők:

Szantai Márton
Ámon Kata

Bevezető

A hajléktalanság, a lakhatási szegénység a magyar sajtóban általában rövid hírekben, bűnügyi beszámolókbán, esetleg politikailag célzott tartalmaknál jelennek meg. A lakhatási problémákat röviden és sematikusán, a már élő negatív sztereotípiákra ráerősítve ábrázolják.

A kézikönyv célja, hogy arra bátorítsa és abban segítse a sajtó munkatársait, hogy munkájuk során a lakhatási problémákat árnyaltan, a lakásszegénységben élő emberek méltóságát tiszteletben tartva mutassák be. Ezért is szeretnénk tudatosítani néhány megfontolandó szempontot és bemutatni a problémakört, elsősorban a hajléktalanságra, másodsorban a lakhatási szegénységre fókuszálva.

Kérdések és válaszok

Hajléktalan - főnév vagy melléknév?	4
Az a hajléktalan, aki utcán, aluljárókban él?	4
Miért lesz valaki hajléktalan?	5
Miért egyre több a roma hajléktalan?	6
Miért nem megy be szállóra?	6
De miért nem nyújt megoldást a mai hajléktalanellátás a problémára?	7
Miért lakoltatnak ki valakit?	9
Miért nincs hol laknia?	10
Miért iszik/drogozik?	10
Miért kellene az államnak/az önkormányzatnak lakásokat biztosítani?	11
Miért nem elég ha szállást kap?	12
Kiemelhetik a gyereket a családból a lakhatás hiánya miatt?	12
Miért kell női hajléktalanságról beszélni?	13
Mi a megoldás? Housing First (Elsőként Lakhatást)?	14

Hajléktalan - főnév vagy melléknév?

A legelterjedtebb probléma, hogy a média munkatársai – a közbeszédet követve – **főnévként** használják a hajléktalan szót, tehát egyszerűen „hajléktalan”-ként utalnak az otthontalan emberekre. De ugyanez a probléma megjelenik sok másik főnevesített jelzőnél, akár csak ha a roma emberekre gondolunk. Ezzel a gyakorlattal akarva-akaratlanul is dehumanizálja a megnevezett személyt, nem a velünk közös emberi mivoltát hangsúlyozzuk, hanem a tőlünk való különbözőséget, sőt egyből az adott a csoporttal szemben táplált sztereotípiákat vetítjük rá. Ezért érdemes ilyen esetben feltenni a következő kérdéseket:

- Számít-e a hírérték szempontjából, hogy az alanya hajléktalan, roma vagy más gyakran meg-bélyegzett csoportba sorolható?
- Ha ez az aspektus nem hordoz valamiféle megértést a téma vagy az idézett személy szempont-jából, érdemes-e egyáltalán megnevezni?

Az a hajléktalan, aki utcán, aluljárókban él?

A hajléktalanság nem egyenlő az utcán éléssel, avagy “köztéri életvitelszerű tartózkodással”. Bár a 2018. október 15-én elfogadott hajléktalanságot kriminalizáló törvény is ezt sugallja, a hajléktalan embereknek csak egy töredéke tartózkodik köztéren, és többnyire ők is csak átmenetileg. A legtöbb hajléktalan ember szállókon, szívésségi szállásokon él vagy maguk építette kunyhókban lakik, tehát egyáltalán nem alkotnak egységes csoportot. Fontos tehát a sajtó munkatársainak is figyelnie arra, hogy a hajléktalanságot, lakhatási problémákat ne azonosítsák a közterületi hajléktalansággal. Ugyan-ennyire fontos, hogy a közterületi problémákat, például az alkoholfogyasztást, erőszakos kéregetést se azonosítsák a hajléktalansággal. A szándékosan hangulatkeltő, kiszolgáltatott embereket rossz színben feltüntető, probléma kereső híreket, publikációkat a közvéleménynek és a sajtó többi részének élből el kellene utasítania - amennyiben felismeri azokat. Ezekkel kapcsolatban a legjobb, amit megtehe-tünk, hogy nem vesszük át a narratívájukat, hanem felhívjuk csúsztatásaikra a figyelmet, és ha van rá lehetőség, akkor bemutatjuk káros hatásmechanizmusukat. A rosszindulatú hangulatkeltésre jól ismert példa a 2021-es „koldustérkép”, amely gátlástalanul mosott össze különféle városi léttel járó és társadalmilag megoldatlan problémát a negatív érzelmek, félelem kiváltása érdekében.

Miért lesz valaki hajléktalan?

„Mit is jelent a hajléktalanság valójában? Olyan emberekről beszélünk, akiktől valamilyen okból megtagadjuk azt a segítséget, amelyet másnak megadunk. Kiszolgáltatott, emberhez méltatlan, akár életét is veszélyeztethető állapotára alkotunk egy elnevezést, egy fogalmat: hajléktalan. Ez nem több egyszerű szómágiánál, amely beteljesíti küldetését, amennyiben eltakarja a lényegét, eltünteti a személyességet, megszokhatóvá, majd természetessé teszi a borzalmat és áthárítja a felelősséget.“¹

Az emberek hajléktalanságához számtalan és sokféle út vezethet el, ebben az egyik legritkább eset, hogy valaki csupán egyéni okokra visszavezethetően (pl. szervenélybetegsége miatt) lesz hajléktalan. Sokkal gyakoribb, hogy sok-sok tényező összhatása vezet egy ilyen fokú személyes tragédiához. Ilyenek például: a családi háttér hiánya, a körülötte lévő szociális háló hiánya, a szélsőséges társadalmi egyenlőtlenségek, a munkanélküliség, az alacsony bérek és nyugdíjak, az állami közbeavatkozás hiánya (a lakásfenntartási támogatás hiánya és a szociális bérlakások hiánya), a közoktatáshoz való hozzáférés nehézsége és az ezekből eredő perspektívanélküliség. Fontos ezért leszögezni, hogy a hajléktalanság elsősorban társadalmi, és nem egyéni probléma. A lakhatási szegénységben élők folyamatosan ki vannak téve a hajléktalanná válás veszélyének.

A hajléktalan emberek sokfélék, a legtöbbször egyáltalán nem is látszik, hogy nincs biztos lakhatásuk, hogy szívességi lakhatásban, maguk által épített kunyhóban vagy szállón laknak, munkába járnak, lomiznak és próbálnak talpon maradni. Az utcán élő hajléktalan emberek csupán a “jéghegy csúcsa” a hajléktalanság problémájának.

Egyre nehezebbé teszi a szakemberek dolgát az is, hogy a hajléktalan emberek nagy mértékben idősödnek: „már közel minden második hajléktalan ember idős, beteg, munkaképtelen, a rokkantsági, vagy éppen öregségi nyugdíjból tartják fenn magukat”.² Az 1998-at megelőző években 40 év körül volt az átlagos életkor (Mezei 1998), 2012-ben már 10 évvel magasabb, 50 év volt (Február Harmadika Munkacsoport 2013), 2018-ban pedig 53 év.³ Sokuk már képtelen munkára, rokkantak vagy minimál nyugdíjból élnek, és így egy kisebb probléma is képes egzisztenciájukat teljesen felborítani, ami lakhatásuk elvesztéséhez vezet.

1 Gyuris Tamás: Kényszerű hajléktalanság, Socio.hu 2021

2 2022-es február 3. gyorsjelentés

3 Gyuris Tamás: Kényszerű hajléktalanság, Socio.hu 2021

Miért egyre több a roma hajléktalan?

Magyarországon a roma kisebbség a legnagyobb lélekszámú csoport, amelyet a lakhatás terén súlyos diszkrimináció sújt. A roma kisebbséget érintő lakhatási diszkrimináció összekapcsolódik az élet más fontos területein, mint például a foglalkoztatásban, az oktatásban, egészségügyben megjelenő diszkriminációval. Ennek eredménye a roma közösségek/emberek tartós kizárása az alapvető erőforrásokhoz való hozzáféréstől, ami jelentős részüknél a hátrányok olyan mértékű felhalmozódásához vezet, amely generációkon átívelő mélyszegénységet, társadalmi kirekesztettséget eredményez.⁴

„Magyarországon a cigány származású embereknek többször nagyobb esélyük van arra, hogy hajléktalan helyzetbe kerüljenek, mint a nem-cigány embereknek.”⁵ „Becslések szerint az ország lakosságának kb. 6-7%-át kitevő roma lakosság a társadalom legszegényebb, leginkább kirekesztett, azaz összességében legsérülékenyebb csoportja. A cigányok és a többségi társadalom közti különbség a rendszerváltás óta lényegében folyamatosan nő, főként a cigányság lakóhelyi szegregációja és a társadalmi tér egyéb szegmenseiben, elsősorban az oktatás területén érzékelhető elkülönülés miatt. Emellett a romák iskolai és munkaerő-piaci pozíciója továbbra is gyenge, ami a szegénység tartós fennmaradásához és mélyüléséhez vezet.”⁶

Miért nem megy be szállóra?

Az idősek otthonai, fogyatékos emberek otthonai, ápolási otthonok, családok és gyermekek átmeneti otthonai, gyermekotthonok ellátottjainál az esetek jelentős részében nincsen, vagy alig van választásuk abban, hogy igénybe veszik-e az adott intézményi férőhelyet: rászorúlnak az ott nyújtott szolgáltatásokra vagy magára a férőhelyre, illetve nincs is magától értetődő beleszólásuk az elhelyezésükbe. A hajléktalanellátás ezzel szemben olyan embereknek biztosít ágyat vagy szolgáltatást, akik számára ez nem kiemelt ápolási szükséglet vagy önellátási, belátási illetve önrendelkezési korlátozottsága indokolja, hanem „csak” a legszigorúbban vett anyagi kényszer: hogy nincsen hol lakniuk. Nekik sok indokuk lehet arra, hogy ezeket a szolgáltatásokat ne vegyék igénybe.⁷

4 Lakhatási Minimum

5 2022-es február 3. gyorsjelentés

6 Bernát A. – Juhász A. – Krekó P. – Molnár Cs. 2013: A radikalizmus és a cigányellenesség gyökerei a szélsőjobboldal szimpatizánsai körében. In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. szerk.: Társadalmi Riport 2012, Budapest: TÁRKI, 355–376. p

7 [Kovács Vera: De miért nem megy be a hajléktalan ember a szállóba?](#)

Leszögezendő, hogy sokkal többen „bemennek”, mint ahányan nem. Az országban nagyjából tizenegyezer férőhely működik, ezeknek több mint a fele a fővárosban, és túlnyomórészt magas kihasználtsággal működik. Az intézményekben nyújtott lakhatási lehetőségek nagyon gyakran nem megfelelőek. Idős, ép értelmű, mozgássérült emberek kénytelenek többágyas szobákban élni, akár általuk soha nem választott településeken. Emellett, különösen az állami fenntartású otthonokban, intézményekben a személyzet- és felszerelési hiány is gyakran nehezíti az életet. A sajtóban gyakori ugyan a hivatkozás a számos üres férőhelyre, ezek azonban a kizárólag éjszaka nyitva tartó éjjeli menedékhelyeken találhatóak, amelyek teljesen alkalmatlanok az idősek, az ápolási/gondozási szükségletű vagy a pszichiátriai betegek, a fogyatékkal élők ellátására. A rosszindulatú cikkek szerint kialakult helyzetért pedig természetesen a hajléktalan emberek a felelősek, mert nem akarják igénybe venni a szabad férőhelyeket...⁸

De miért nem nyújt megoldást a mai hajléktalanellátás a problémára?

Az állami hajléktalanellátó rendszer háromszintű:

1. Az utcai gondozó szolgálatok, szociális munkás kollégák keresik fel az utcán élő embereket, krízisszolgáltatásokat, ellátórendszeri férőhelyeket, szolgáltatásokat, és a téli krízisidőszakban takarót, forró teát, gyertyát ajánlanak az ügyfeleknek.

A nappali melegedők és éjjeli menedékhelyek, ahová előzetes bejelentkezés és fizetség nélkül lehet bemenni, jellemzően tüdőszűrő papírral. Ezeknek a férőhelyeknek egy része egész évben, más része csak a téli krízisidőszakban áll nyitva. Az éjjeli menedékhelyek többségükben nagyon rossz körülményeket nyújtó tömegszállások, ahol sokan a földön alszanak, akár több tucatnyian osztottnak egy helyiségen, és a szolgáltatás jellemzően kimerül a beengedés, fűtés, mosdóhasználati lehetőség hármában, bár vannak olyan fenntartók, amelyek menedékhelyeken is magas színvonalú szolgáltatásokat nyújtanak, de ez a ritka kivétel.

2. Az éjjeli menedékhelyeken a körülmények rendkívül rosszak, és sokan félnek. A legtöbb éjjeli menedékhely nagy alapterületű helyiségben biztosítja sok embernek (jellemzően több tucatnyi ügyfélnek) a meg nem fagyás lehetőségét. Az utcától csak a fűtésnyivel komfortosabb férőhelyeket szinte csak a megfagyás alternatívájaként kezeli az otthonatlan emberek egy része, ezek a helyek, amellett, hogy nem kényelmesek, gyakran veszélyesek is, ha a betérő alvók közül csak egyetlen is akad, aki kockázatot jelent a többieknek, azt szinte lehetetlen kiszűrni: ha egy valaki lop, többeket

8 Gyuris Tamás: *Kényszerű hajléktalanság*, Socio.hu 2021

meglophat, ha egy valaki erőszakos, bárkit bánthat. Különösen igaz ez a koedukált férőhelyekre, ahová hajléktalan nők, akiknek nincsen párjuk, éppen emiatt, gyakorlatilag alig teszik be a lábukat.

3. Az átmeneti szállókon saját ágya, kisebb létszámú szobája, saját szekrénye lehet az embernek havi térítési díj ellenében. A szolgáltatás szempontjából a főbb különbség az, hogy az átmeneti szállókon szociális munkások esetkezeléssel segítik az ügyfeleket, ami jelenthet álláskeresést, egészségügyi ellátások igénybevételét, vagy éppen a szállóról való kiköltözéskor a következő lakhatási lehetőség megkeresésében való közreműködést. Sokan azonban nincsenek ehhez elég jó állapotban, nem tudják végigcsinálni már a felvételi folyamatot sem, vagy havi tíz-húsz-harmincezer forintjuk sincsen, amit a szállóra költhetnének. Az átmeneti szállók a többségnek a jobb körülmények, a zárható szekrények miatt vonzóbbak a menedékhelyekhez képest, ugyanakkor a fő hozzáadott érték a személyre szabott szociális munka. Így ez máris egy ördögi kör: magasabb színvonalú segítséghez azok jutnak, akik eleve egy lépéssel beljebb, jobb egészségi, fizetőképességi helyzetben vannak. Sokan tehát akár évekig is a menedékhelyek és az utca között mozognak, a menedékhelyre ugyanakkor csak végszükség esetén mennek.

Az ellátórendszerben negyedik lépcsőfok nincs: ha valakinek lejár az átmeneti szállón a férőhelye, akkor nincsen hová továbblépnie, maximum másik hasonló intézménybe, vagy rosszabb esetben kezdheti az egészet elölről. Mindegyik intézménytípus esetében jellemző, hogy alapvetően magas kihasználtsággal működik, különösen a téli időszakban, mégis vannak üres férőhelyek, és olyan ügyfelek is, akik nem tudnak vagy nem akarnak bemenni.

Átmeneti szállón viszont nem lehet éveket eltölteni: ideiglenes megoldás, 1+1 évre szól, amikor a jogviszony lejár, jellemzően bútorzat, konyhafelszerelés és háztartási gépek híján kellene albérletbe költözni, melynek ára akár öt-tízszere is a szállón fizetendő díjakkal. Emellett az átmeneti szállók nagy részébe egyénileg lehet költözni, pároknak vagy háztartásoknak csak kevés férőhely áll nyitva. Így, ha valakinek szívességi lakhatása van egy üres raktárhelyiségben, vagy saját építésű konyhája az erdőben, akkor a háztartása tagjaitól, és holmijai nagy részétől is búcsút kellene vennie az átmeneti szállós elhelyezés érdekében. A szállón dolgozó szakembereknek nagyon kevés lehetőségük van a náluk élő emberek életkörülményeinek javítására.

Az állam az adófizetők pénzén olyan ellátórendszert tart fenn, amely mindegyik lépcsőfokán kockázatot vagy áldozatvállalást követel meg az ellátottaktól.⁹

9 [Kovács Vera: De miért nem megy be a hajléktalan ember a szállóba?](#)

Miért lakoltatnak ki valakit?

A lakásvesztés nehezen megfogható, hiszen arról nincsenek elérhető adatok, hogy egy-egy végrehajtási eljárás, lakásárverezés, lakáskiürítés után ki kerül utcára, szállóra. A lakáskiürítést, ha magánlakásból lakoltatnak ki valakit, a leggyakoribb esetben nem előzi meg jogi eljárás, a különböző szállókról elküldött emberekről sincsenek adatok.

A saját tulajdonú lakást jellemzően banki hiteltartozás vagy más jellegű adósságok felhalmozása miatt veszíthetik el, míg a lakásbérletek, az albérletek esetében gyakorlatilag bármilyen okból. A KSH statisztikája szerint önkormányzati lakásból 2022-ben 369 főt lakoltattak ki, közülük 189 főt tartozások miatt. Arról nincs adat, milyen okok játszottak szerepet a többi kilakoltatásban, de tipikusan a közösségi együttélés szabályainak be nem tartása lehet ok, vagy az, ha a valamilyen kötelezettségének (pl. felújítás) nem tesz eleget a bérlő.

Bár a kilakoltatások mögött különböző élethelyzetek állhatnak, a tartozás az egyik leggyakoribb probléma. Magyarországon arányaiban magasak a lakhatás költségei, és minél rosszabb anyagi helyzetben van egy háztartás, annál magasabbak. A Eurostat 2021-es adatai alapján a lakhatási költségek aránya a háztartások rendelkezésre álló jövedelméből 12,5%, viszont a medián jövedelem 60%-a alatti jövedelemmel rendelkezők esetén ez az arány 25,1%. Magyarországon 2022-ben a lakosság 10,3%-a rendelkezett jelzáloghitel-, rezsi- vagy lakbér-hátralékkal, ami kicsivel magasabb az uniós országok átlagánál (9,2%) a Eurostat 2022-es adatai szerint, az alacsony jövedelmű háztartásoknak azonban a negyedének van hátraléka, ami viszont már jóval magasabb a 19%-os EU-s átlagnál.

Magyarországon ennek ellenére nincsen érdemi, központi költségvetésből nyújtott adósságkezelési, lakásfenntartási támogatás. Nincs semmilyen állami stratégia, nincsenek források rendelve a lakásvesztés megelőzésére. A családi csődvédelem a háztartások szűk körének jelent megoldást (azoknak, akiknek van rendszeres jövedelme és megtakarítása), az önkormányzatok által nyújtott települési támogatások összege alacsony, és korlátozott mértékben költhető el adósságrendezésre, lakhatási költségekre. A lakásbérleti piac alulszabályozott, a bérlői jogok gyengék. Összességében tehát nincs semmilyen érdemi szándék sem a lakhatási költségek csökkentésére, az eladósodás megelőzésére az alacsony jövedelmű háztartások esetében, sem a hátralékosok támogatására, a lakásvesztés elkerülésére.

Miért nincs hol laknia?

„A jelenleg hajléktalan helyzetben lévő emberek 25%-a a magántulajdonát, 17%-a a lakásbérletét veszítette el hajléktalanná válásakor. A többiek (58%) korábban családtagként laktak egy lakásban, vagy nem lakásban laktak már előzőleg sem.”¹⁰

Nagyon fontos újra és újra kiemelni, hogy a hajléktalanság utcán tapasztalható jelenléte csupán a jéghegy csúcsa, „minden második hajléktalan/lakástalan ember a közterületen alvás helyett más megoldást keres és talál hajléktalanná válása kezdetén is, a fizetős hajléktalan szállókon lakók többsége soha nem éjszakázott közterületen”.¹¹

Eközben a legjobb fizikai és mentális állapotú és anyagi helyzetű emberek élnek a legkomfortosabb intézményi környezetben, az átmeneti szállókon, míg a legrosszabb egészségi és mentális állapotú emberek a legrosszabb körülmények között – az éjjeli menedékhelyeken és az utcákon.¹²

Miért iszik/drogozik?

„A hajléktalanok alkoholisták” – állítás súlyosan nem igaz. Jelentős részük egyáltalán nem fogyaszt alkoholt, vagy csak elhanyagolható mennyiségben. Ezt támasztja alá a Február Harmadika Munkacsoport által vizsgált utcán és szállón élő hajléktalanokon végzett felmérés.¹³ Mindemellett az alkoholizmus Magyarországon népbetegség, a lakosság 21,2%-a érintett, ami a világ országai között a legmagasabb érték.¹⁴ Amikor egy hajléktalan vagy szegény ember alkoholizmusát emelik ki, akkor gyakran minden más problémát ebből következtetnek, miközben minden függőség csak tünete más pszichés problémáknak. Közéleti személyiségek alkoholos vagy más addikciójáról eközben beszélni tabu, vagy csakis az általuk interpretált módon szokás.

A kívánatos természetesen az lenne, ha mindenki elhelyezéshez jutna és az állapotának és a szükségleteinek megfelelő elhelyezést kapna, azonban az ennek megállapítására vonatkozó eljárások és gyakorlatok is hiányoznak a mai rendszerből, akár csak az erre a célra szolgáló intézmények.¹⁵

10 2020-as február 3. gyorsjelentés

11 2020-as február 3. gyorsjelentés

12 Gyuris Tamás: Kényszerű hajléktalanság, Socio.hu 2021

13 2020-as február 3. gyorsjelentés

14 <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/alcoholism-by-country>

15 Gyuris Tamás: Kényszerű hajléktalanság, Socio.hu 2021

Miért kellene az államnak/az önkormányzatnak lakásokat biztosítani?

Magyarország a világ országainak nagy részével együtt aláírta és ratifikálta az ENSZ Gazdasági, szociális és kulturális jogokról szóló nemzetközi egyezségokmányát, amely kimondja, hogy mindenkinek joga van az emberi méltóságot biztosító életfeltételekhez. Az ENSZ illetékes bizottsága szerint a lakhatáshoz való jog magában foglalja a lakhatás megfizethetőségét és a hozzáférést a megfelelő minőségű, felszereltségű lakásokhoz. Az egyezségokmány azonban csak relatív kötelezettséget ruház az államra, amelyből nem következik annak a kikényszeríthetősége. Magyarország szintén csatlakozott a Módosított Európai Szociális Kartához, annak 31. cikkelyét a lakhatáshoz való jogról azonban nem fogadta el.

A lakhatáshoz való jog alkotmányos kimondása mellett szükség van a kikényszeríthető lakhatáshoz való jog jogszabályba foglalására. A szabályozásnak alanyi jogosultságot kell biztosítania egy meghatározott minimális lakhatásra (vagy azt biztosító lakhatási támogatásra), első lépésben a legsérülékenyebb csoportok (idősek, betegek, mozgáskorlátozott és fogyatékos emberek, várandós nők, gyermekes szülők, az állami gondozásból kikerülő fiatal felnőttek, párkapcsolati és családon belüli erőszak áldozatai), idővel pedig mindenki számára.¹⁶

Ezzel szemben Magyarországon 1990 óta a szociálisan *nem* célzott támogatások adták az állami lakhatási támogatások döntő részét - az elmúlt három évtizedben 50 féle eszközzel, köztük vissza nem térítendő, eseti, és kamattámogatásokkal is.¹⁷ A kormány 2010 után, részben korábban is ismert lakáspolitikai eszközöket vezetett be: a családi otthonteremtési kedvezményt (CSOK), a babaváró hitelt és az otthonfelújítási támogatást. Ezek az intézkedések a (felső-)középosztálybeli, többgyermekes családokat támogatják leginkább; a lakhatási szegénységben élők helyzetét rendszerszintűen figyelmen kívül hagyja.¹⁸ Ennek a hozzáállásnak következménye, hogy 2022-ben a szociálisan célzott lakhatási támogatások a szociálisan nem célzott (középosztályi) támogatások 15%-át tették ki.¹⁹

16 Lakhatási Minimum

17 <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2021/lakhatasi-kozpolitikak-es-a-lakhatas-megfizethetosege-az-el-mult-harom-evtizedben/>

18 <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2021/lakhatasi-kozpolitikak-es-a-lakhatas-megfizethetosege-az-el-mult-harom-evtizedben/>

19 <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2022/kormanyzati-szakpolitikak-es-koltsegvetesi-kiadasok/>

Miért nem elég ha szállást kap?

A hajléktalanság szinte mindegyik esetben egy egész problémahalmazt takar. Nem csak a lakhatás hiánya a gond, gyakran fokozza az egyén problémáját, hogy fogyatékkal élő, esetleg szenvedélybeteg, sőt, depresszió, pszichiátriai betegségek, fobiák, kényszerbetegségek és más pszichés kórképek is súlyosbíthatják helyzetét. Ezeknek a problémáknak a kezelésére többnyire nincs kapacitás a hajléktalanellátó intézményekben.

Egy 2018-as, 14 000 hajléktalan embert bevonó felmérés alapján megállapítható, hogy ápoló-gondozó intézményben lenne a helye hétszáz embernek (5%), mentális-szociális ellátást nyújtó intézetben 2 300 főnek (16%), lakhatási támogatással önállóan megélne négyezer ember (29%) és lakhatási-mentális-szociális együttes támogatásra hétezer embernek (50%) van szüksége. Vagyis a jelenlegi hajléktalanellátás mellett megfelelő lakhatási támogatásra, helyi mentális és szociális segítő hálózatra, az alkohol-, drogfüggőknek, pszichiátriai betegeknek rehabilitációs szolgáltatásokra, az értelmileg akadályozott, vagy testi fogyatékkal élő embereknek támogató szolgáltatásokra, a krízishelyzetben lévőknek kríziskezelő központokra lenne szükségük. A megkérdezettek 43%-ának súlyos betegsége van, és 49%-nak nehézséget okozna, ha segítség nélkül kellene élnie.²⁰

Kiemelhetik a gyereket a családból a lakhatás hiánya miatt?

A magyar gyermekvédelmi törvény (1997. évi XXXI. törvény) 7. paragrafusának első pontja szerint: „A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani”. Ennek ellenére mégis rendszeresen előfordul, hogy a lakhatás elvesztésekor a gyerekeket kiemelik a családból. Miért fordulhat ez elő?

Egyrészt azért, mert Magyarország nem ismeri el szociális jogként a lakhatáshoz való jogot, még gyermekek, gyermekes családok esetében sem. Bár a gyermekvédelmi törvény szerint anyagi okokból nem lehet kiemelni a családból a gyerekeket, az államot, önkormányzatokat semmilyen jogszabály nem kötelezi arra, hogy lakásvesztés esetében segítséget nyújtson a bajba jutott családoknak, még krízis szálláshelyek formájában sem. Mivel gyerekek nem válhatnak hajléktalanná, ha a szülő nem tud számára elfogadható lakhatási lehetőséget biztosítani, a gyereket kiemelik a családból.

20 2018-as február 3. gyorsjelentés

Másrészt azért, mert az alapellátás, a családsegítők és gyermekjóléti központok rendszere, továbbá a szociális bérlakásrendszer rendkívüli mértékben alulfinanszírozott, így a családok hiába fordulnak az államhoz támogatásért, ritkán kapnak érdemi, kézzelfogható segítséget a lakhatási helyzetük megoldásában. Szociális munkások, bérlakások és azokra szánt központi források hiányában az önkormányzatok is általában tehetetlenek, hiszen a hajléktalanság megelőzésére sem állami stratégia nem létezik, sem anyagi támogatás nem elérhető.

Harmadrészt a családok gyakran komplex problémákkal küzdenek, amelyeknek a lakhatási gondok csak egy részét jelentik. A lakhatási nehézségeket a társadalom a szülők felelőtlenségeként, hibájaként értékeli, és ha emellett még egyéb nevelési vagy életvezetési gondok is felmerülnek, azok hamarabb kerülnek a gyermekvédelem látókörébe, ahol gyakran a szülők nem segítők, hanem büntető szemlélettel találkoznak. Ez azt jelenti, hogy egy bajba jutott család esetében a források és a támogató szemlélet hiánya miatt, az államtól elérhető egyetlen „megoldás” a gyerekek kiemelése lesz, és nem a családnak nyújtott lakhatási és egyéb szociális segítség. Ez nem volt mindig így: Lynne Haney egyesült államokbeli szociológus a 2002-ben megjelent „Inventing the Needy” könyvében arról ír, hogy míg a ‘80-as évek közepéig elsősorban anyagi támogatással, munkával, bérlakások biztosításával kezelte a gyermekszegénységet, a gyermekvédelmi problémákat az állam, a rendszerváltással ezek a támogatási formák rendkívüli mértékben csökkentek, a szegénység, lakhatási gondok kizárólag a szülő felelősségévé váltak, a gyermekvédelem egyik legfőbb eszköze pedig a családból kiemelés lett, konkrét anyagi támogatás pedig alig elérhető. Ez azért probléma, mert ahogy az Utcáról Lakásba! Egyesület több ügyfelének esete is bizonyítja, szociális bérlakásban nyújtott szociális munkával ezek a helyzetek megoldhatóak úgy, hogy a gyerekek a saját családjukban tudnak nevelkedni.

Miért kell női hajléktalanságról beszélni?

A női hajléktalanság kapcsán leggyakrabban a számok kérdése merül fel: ha több hajléktalan férfi van az utcán, akkor miért érdemelne kiemelt figyelmet a női hajléktalanság? Az egyik oka ennek, hogy a nők elleni erőszak miatt a közterületek, a koedukált nappali melegedők, szállók veszélyes helyek lehetnek. A szállókon végzett kutatások, a szociális munkásokkal, hajléktalan nőkkel készült interjúk alapján a nőket ezeken a helyeken rendszeresen éri zaklatás, szexuális erőszak, és gyakran azért maradnak bántalmazó kapcsolatokban, hogy legalább a többi férfitől elszenvedett erőszaktól megmeneküljenek. Ezek a nők gyakran szenvednek az átélt erőszak miatt PTSD-ben, azaz poszt-traumás stressz szindrómában.

A másik ok az, hogy a hajléktalanellátó rendszert úgy alakították ki, hogy ezek a potenciális veszélyhelyzetek, illetve a nők speciális alapszükségleteire, pl. egészségügyi betétek elérhetősége, családból kiemelt gyerekekkel a kapcsolattartás igénye nem merült fel szempontként. A szociális munkások számára csupán opcionálisak a nők elleni erőszakról, PTSD-ről szóló képzések, és nagyon kevés

csak nők számára elérhető szálló vagy nappali melegedő van. A lakáspolitikában sem jelenik meg szempontként az, hogy a nők testi-lelki épségére a közterületek és szállók veszélyt jelenthetnek.

A harmadik ok, hogy a női hajléktalanság sokszor rejtve marad. Sok nő él és marad benne bántalmazó kapcsolatokban azért, hogy a lakhatását, gyerekeit ne veszítse el. Ez lehet akár egy középosztálybeli nő is, aki hajléktalanná válna, ha elköltözne a partnere lakásából, de lehet olyan, lakását már korábban elvesztő nő, akinél a bántalmazó pont a kiszolgáltatottsága miatt követel szexuális szolgáltatásokat, ingyen munkát.

A női hajléktalanságról azért kell tehát beszélni, mert esetükben kiszolgáltatottságuk nem csak a lakhatás hiányából, hanem a nők elleni fizikai, lelki, gazdasági és szexuális erőszakból is fakad. Ezek egymást erősítik, ezért olyan szociális szolgáltatásokra lenne szükség, amelyek nemcsak a problémák egyik dimenziójában támogatják őket. Továbbá a nők speciális problémái is mutatják, hogy a szállórendszerrel szemben nagyobb biztonságot nyújthatna az Elsőként Lakhatást szemléletben nyújtott lakhatási szolgáltatás.

Mi a megoldás? Housing First (Elsőként Lakhatást)?

Az Utcáról Lakásba! Egyesületnél valljuk, amit Európa és a világ egyre nagyobb részén is visszaigazolnak eredmények, hogy az ismert megoldások közül a Housing First (Elsőként Lakhatást) elve alapján végigvitt programok képesek csak valóban felszámolni a hajléktalanságot.²¹

Ennek két alappillére van. Az első az intézménybe (pl. hajléktalanszállóra) költöztetés helyett a hosszú távú, önálló lakhatás biztosítása. A második az intenzív szociális munka, amely az érintetteket képessé teszi a lakhatásuk hosszú távú fenntartására, és arra, hogy ez a lehetőség segítsen nekik visszatalálni az önálló életbe. Ennek fontos része, hogy tiszteletben kell tartani a résztvevők véleményét, hogy valódi döntéseket hozhassanak arról, hogyan éljék az életüket és milyen támogatást kapjanak. Alapvetően az egyén általános jólétére összpontosít, beleértve a fizikai és mentális egészséget, a szociális támogatás szintjét (partner, család vagy barátok részéről) és a társadalmi integráció szintjét, azaz a közösséghez tartozást és a társadalomban való aktív részvétel lehetőségét. Nélkülözhetetlen, hogy bízzanak abban, hogy a felépülés lehetséges, és arra ösztönözzük őket, hogy vegyék igénybe a szükséges segítséget, használják a rendelkezésükre álló erőforrásokat. Nem utolsósorban időbeli és térbeli korlátok nélkül kell működnie, hogy ameddig szüksége van az egyénnek támogatásra addig lehetősége legyen hozzáférni. Ezen feltételek együttes biztosítása nélkül a módszer nem fogja hozni az elvárt eredményeket, de rengeteg erőforrást emészt fel.

21 bővebben: <https://merce.hu/2017/12/11/szallo-helyett-lakasba-miert-kellene-az-allamnak-az-elsokent-lakhatast-koncepciot-tamogatnia/>

Az AVM hajléktalanságot megélt aktivistáinak további tanácsai a lakhatási szegénység ábrázolásához:

- Tartózkodjanak a „hajléktalan” szó főnévi használatától! Használják melléknévként és ezzel emeljék ki az érintettek elsődleges személyiségjegyeit (pl. „hajléktalan ember”, „hajléktalan aktivista”).
- Hasonlóképpen tartózkodjanak az olyan lealacsonyító kifejezések használatától, mint a csöves, csövi stb.
- Az illusztrációk megválasztásakor is törekedjenek az árnyaltságra, szakadjanak el a sztereotípiáktól!
- Csak akkor emeljék ki az ábrázolt ember hajléktalanságát, ha annak a téma szempontjából valóban van jelentősége!
- Fontos, hogy ez a téma ne csak a téli hidegben kerüljön terítékre! A hajléktalanság a társadalmunkban állandóan jelenlévő, rendkívül súlyos probléma, ami miatt nagyon sok ember szenved nap mint nap, ezért az év minden szakában megfelelő figyelmet kíván.
- Súlyukhoz mért arányban jelenítsék meg a személyes történeteket és a hajléktalanság társadalmi, szerkezeti okait!
- Tudósítsanak a felmerülő megoldási módokról is! A hajléktalanságra elsősorban nem a forró tea és a zsíroskenyér a megoldás, hanem az állami felelősségvállalás és az emberhez méltó lakhatás biztosítása. Ezeknek a megoldásoknak és alternatíváknak is meg kell jelenniük a médiában.
- Ne tartózkodjanak a társadalmi felelősség feszegetésétől! A hajléktalanságnak vannak jól körülhatárolható okai, amelyeket meg kell jelölni ahhoz, hogy a tájékoztatás kellően árnyalt és hiteles lehessen.
- A hajléktalanság ábrázolásakor ne feledkezzenek meg a mindennapos szenvedés és megaláztatás bemutatásáról! Fontos, hogy az ábrázolásban a megerősítő, pozitív üzenetek és a hajléktalan emberek által megélt szenvedés arányban álljon egymással.
- Ne a hajléktalan emberek problémájaként mutassák be a hajléktalanságot, hanem egy, a teljes lakosságot érintő társadalmi problémaként.

Képekről - illusztrációkról

A hajléktalan emberek ábrázolása különösen problémás, hiszen szinte kizárólagosan az utcán élő hajléktalanság képi ábrázolására korlátozódik, ezzel azt a tévképzetet erősítve, hogy minden hajléktalan ember ápolatlan, iszákos és az utcán él.

A lakhatási szegénység ábrázolásakor gyakran nagycsaládos fotón, rongyosan öltözött gyerekek az illusztráció. Eleve gyerekeket, kiskorúakat ha lehet ne fotózzunk felismerhetően, még a szülők beleegyezése esetén se.

Minden esetben érdemes inkább a személyes vonatkozás, a megértést segítő aspektusok kiemelésére fókuszálni a képi ábrázolás során, amely nem erősít rá esetleges sztereotípiákra.

Így is tudsz segíteni!

Ha pedig munkád során tanácstalan hajléktalan emberrel, vagy hajléktalanná válás küszöbére került emberrel találkozol, ajánld számára az AVM útmutatóit: https://avarosmindenkie.blog.hu/2015/03/09/hasznos_informaciok_hajlektalan_embereknek

Jogi segítséget pedig az Utcajogász Egyesület tud adni, róluk bővebb információ: <https://www.utcajogasz.hu>

Krízishelyzet megoldására a MENHELY diszpécser szolgálata tud gyors segítséget, alapvető információkat adni: <http://www.menhely.hu/index.php/magunkrol/szolgáltatataink/diszpecser-szolgalat>

Budapesti eseteknél az átmeneti szállókra bejutáshoz a BMSZKI Felvételt Előkészítő Teamjével érdemes felvenni a kapcsolatot: <https://www.bmszki.hu/hu/rolunk/ugyfelszolgalati-iroda/fet-felvetelt-elokeszito-team>

Pályázati úton hosszútávú lakhatáshoz lehet jutni a Van Esély Alapítványnál: <https://vanesely.hu> és az Utcáról Lakásba Egyesületnél: <https://utcarollakasba.hu> (emailen vesszük fel a kapcsolatot a jelentkezőkkel az info@utcarollakasba.hu-n keresztül).

Szótár

BMSZKI: Azaz a Budapesti Módszertani Szociális Központ és Intézményei a Fővárosi Önkormányzat hajléktalanellátó szervezete. Bővebben: https://bmszki.hu/sites/default/files/fajlok/node-3/bmszki_prospektus_1407_final_webre.pdf

Elsőként Lakhatást (Housing First): Az EL első alapelve szerint a lakhatás emberi jog. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a különösen sérülékeny hajléktalan emberek számára éppen a stabil lakhatás és az azzal járó strukturált életvitel, a biztonságos magánszféra megléte és a destigmatizáció teszi lehetővé az ártalomcsökkentést, a felépülést és a társadalmi beilleszkedést. A széles körben alkalmazott „lépcsőzetes” hajléktalanellátás stabilitást, absztinenciát és a lakhatásra való „felkészülést” követel meg az ügyfelektől egy olyan élethelyzetben, amelyben ennek feltételei nem adóttak, a hajléktalanságból való kilépés éppen ezért a legritkább esetben valósul meg.

Az Elsőként Lakhatást szemlélet nyolc alapelve:

1. A lakhatás emberi jog
2. Választási és beleszólási lehetőség a szolgáltatást igénybe vevők számára
3. A lakhatás és a gondozás szétválasztása
4. A felépülés ösztönzése
5. Ártalomcsökkentés
6. Kényszermentes, aktív együttműködés
7. Személyközpontú együttműködés
8. Rugalmas segítségnyújtás ameddig csak szükséges²²

Hajléktalan: Hajléktalan az a személy, aki éjszakáit közterületen, vagy nem lakás céljára szolgáló helyiségben tölti, vagy aki bejelentett lakcímmel nem rendelkezik. Tágabban: otthontalanság, intézményben, szívdességi megoldásban élők is.

22 https://mri.hu/wp-content/uploads/2022/12/EL-értékelés_VK-0221-V-fedlap-1.pdf

Lakhatási szegénység: Beletartoznak a fedél nélkül élők és az otthontalanok, a rejtett hajléktalanság és mindazok akik rossz, méltatlan körülmények között laknak, vagy a jövedelmük aránytalanul nagy része megy el a lakhatási költségekre. A lakhatási szegénység valamilyen formája 2-3 millió embert érint Magyarországon - ez a szám az elmúlt évtizedekben érdemben nem változott.²³

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/hajlektalanok-%E2%80%93-a-szavak-es-szamok-halojaban>

Önkormányzati bérlakás: az önkormányzatok tulajdonában lévő lakások. Az önkormányzatok a lakásokat kiadhatják a lakbér szempontjából szociális, költségelví vagy piaci alapon a háztartás jövedelmi helyzetétől függően. A lakások kiadása történhet pályázati úton, méltányossági alapon vagy közérdekből (jellemzően önkormányzati dolgozóknak). Az önkormányzati lakások száma a rendszer-váltás óta folyamatosan csökken. A KSH adatai alapján 2000-ról 2022-re 176 501-ről 102 468-ra csökkent az önkormányzati lakásállomány. Ezek közül csak 4137 lakás volt felújított.

Rejtett hajléktalanság: Amikor az otthon nélkül maradt személy családjánál, barátainál, partnerénél, munkásszállón talál menedéket.

Szociális lakásügynökség: Magántulajdonú lakások bevonásával megvalósuló, szociális igényekre érzékeny és azokat előnyben részesítő önkormányzati vagy nonprofit szervezet, amelyben az ügynökség bérlőként lép fel a tulajdonosok felé és kiadóként a bérlők felé.

Szociális vetítési alap: Ez alapján állapítják meg a szociális támogatásokat. Korábban öregségi nyugdíjminimum volt a neve, 2008 óta nem igazították az inflációhoz, azóta az összege változatlanul: 28 500 Ft.

23 Habitat for Humanity Magyarország 2021-es jelentése <https://habitat.hu/sites/lakhatasi-jelentes-2021/lakhatasi-kozpolitikai-es-a-lakhatas-megfizethetosege-az-elmult-harom-evtizedben/>

| Szakirodalom és szakmai szervezetek:

Február 3. felmérések:

<http://www.menhely.hu/index.php/hajlektalansag/februar-3>

A Város Mindenkié blog:

<https://avarosmindenkie.blog.hu>

Habitat for Humanity Magyarország éves jelentései:

<https://www.habitat.hu/mivel-foglalkozunk/lakhatasi-jelentesek/>

Lakhatási Minimum

<https://lakhatasiminimum.hu>

Habitat for Humanity Magyarország

<https://www.habitat.hu>

Periféria Központ

<https://www.periferiakozpont.hu>

Utcáról Lakásba! Egyesület

<https://utcarollakasba.hu>

Városkutatás Kft.

<https://mri.hu>

Az Utcáról Lakásba! Egyesületnél abban hiszünk, hogy mindenkinek kell egy hely, amelyet otthonnak nevezhet. A biztonságos lakhatás alapvető feltétele a méltóságteljes életnek. Modellprogramokat dolgozunk ki és működtetünk, amelyekben önálló lakhatást nyújtunk hajléktalan és lakhatási szegénységben élő embereknek. Együttműködünk önkormányzatokkal és magánemberekkel, szociális bérlakás-hálózatot és lakásügynökséget működtetünk. Az Egyesület célja, hogy minél több közterületen élő hajléktalan ember költözhessen szociális bérlakásba, és azok is biztos otthonra találjanak, akik a piaci áron nem tudnának lakást bérelni. Ezt innovatív lakáspolitikai eszközök bevezetésével és támogatásával segítsük elő és az Elsőként Lakhatást módszer hazai bevezetésében való aktív részvétellel.

Honlap:

www.utcarollakasba.hu

Kontakt:

info@utcarollakasba.hu

sajto@utcarollakasba.hu

Utcáról Lakásba! Egyesület

Thököly út 21.

1067 Budapest

Magyarország